

УДК 341.164

<http://orcid.org/0000-0001-9546-418x>

<http://orcid.org/0000-0003-2042-7186>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1294957>

Н. О. Єсіна, О. О. Стрельнікова

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФАКТОРУ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ВОЛОНТЕРА

Анотація: у статті розкрито поняття «дозвілля», «дозвіллева діяльність»; виявлена сутність специфічних ознак дозвіллевої діяльності; проаналізовані головні соціальні функції дозвілля, які відбивають основний зміст та сутність дозвіллевої діяльності волонтерів; описані головні види дозвіллевої діяльності волонтерів, які сприяють всебічному розвитку особистості.

Ключові слова: дозвілля, вільний час, волонтер, дозвіллева діяльність, культурно-дозвіллеві центри.

Н. А. Есина, Е. А. Стрельникова

ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОРА ВСЕСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ ВОЛОНТЕРА

Аннотация: в статье раскрыто понятие «досуг», «досуговая деятельность»; выявлена сущность специфических признаков досуговой деятельности; проанализированы главные социальные функции досуга, которые отображают основное содержание и сущность досуговой деятельности волонтеров; описаны главные виды досуговой деятельности волонтеров, которые содействуют всестороннему развитию личности.

Ключевые слова: досуг, свободное время, волонтер, досуговая деятельность, культурно-досуговые центры.

N. Yesina, O. Strelnikova

CONCEPT AND CONTENT OF LEISURE ACTIVITIES AS A FACTOR OF COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF VOLUNTEER PERSONALITY

The article deals with the role of leisure activities in comprehensive development of the personality of the volunteer. The characteristic of the main categories, such as leisure, free time and leisure activities, are analyzed in the article. In order to determine the common and distinctive features of leisure, free time and leisure activities carry out a comparative analysis is performed. The authors define leisure as a specific space for the realization of what is unusual in regulated life, that is, something new, creative, non-standard can be made. Special attention is given to the main functions of leisure activities, such as the recreational, communicative, social, creative, value-orientation, educational and so on, which display the main content and the essence of leisure activities of volunteers. The leisure is characterized by the following specific features: freedom of choice leisure activities, voluntary participation in leisure activities; desire get joy and pleasure; self-sufficiency and self-development; leisure compensations. The research focuses on the main types of leisure activities of volunteers, which promote to comprehensive development of their personality.

Key words: leisure, free time, volunteer, leisure activities, cultural and leisure centers.

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація в Україні характеризується втратою духовно-моральних орієнтирів, відчуженням від культури і мистецтва дітей, молоді і дорослих, істотним зменшенням фінансової забезпеченості установ культури, у тому числі й діяльність сучасних культурно-дозвіллевих центрів. Ця ситуація негативно вплинула на розвиток соціальної активності і творчого потенціалу особистості, організації різноманітних форм дозвілля і відпочинку, створення умов повної самореалізації особистості в сфері дозвілля.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що проблемою дозвілля займалися (Г. Аванесова [1], В. Кірсанов [6], І. Петрова [9], Н. Максимовська [8]); дозвіллевою діяльністю (О. Бойко [3], І. Ісаєва [5], Б. Трегубов [11]); дозвіллевою діяльністю як фактором всебічного розвитку особистості волонтера (І. Сидор [10], Н. Яременко [13]).

Різні точки зору науковців на дослідження сфери дозвілля активізувались у XX – XXI ст.

Мета статті – проаналізувати наукову літературу для з'ясування різних підходів до визначення змісту та сутності поняття «дозвілля», «дозвіллева діяльність».

Виклад основного матеріалу. У дослідженні дозвіллевої діяльності головне місце займає поняття «дозвілля». Аналіз останніх соціально-педагогічних досліджень свідчить, що не існує єдиного тлумачення поняття «дозвілля». Існує декілька підходів до визначення цього феномену.

С. Гончаренко трактує поняття дозвілля як вільний від обов'язкової діяльності час, розумне використання якого є важливим засобом для морального розумового і фізичного розвитку [4, с. 100].

Т. Ковальчук розуміє під дозвіллям частину вільного часу, не зайняту працею або іншою справою, яка характеризується своєю нерегламентованістю, добровільністю, демократичністю, емоційною

насиченістю, можливістю поєднати в ньому фізичну та інтелектуальну діяльність [7, с. 34].

Як зауважує Н. Цимбалюк, дозвілля активно реагує на зміни у суспільстві яке у соціальній системі і є певною характеристикою її життєздатності, відображенням потенціалу суспільного розвитку [12].

Всі ці визначення поняття «дозвілля» мають загальні риси:

- дозвілля асоціюється з вільним часом;
- існує певне протиставлення праці та дозвілля;
- наявною є орієнтація переважно на індивідуалізовану діяльність

за власним розсудом.

Р. Азарова зазначає, що дозвілля - це проміжок часу, який суб'єктивно оцінюється людиною як такий, що належить їй, та наповнюється цілеспрямованою корисною діяльністю [2, с. 43].

Г. Аванесова стверджує, що дозвілля, пов'язане з позитивною його оцінкою, розумінням важливості конструктивного змісту. В цілому, дозвілля має суб'єктивно оцінюватися людиною, наповнюватися діяльністю, але слід зважати на те, що власне термін «дозвілля» не вказує на позитивний або негативний його напрям [1, с. 23].

Українські автори (В. Кірсанов [6], І. Петрова [9]) пов'язують визначення дозвілля з відповідальністю за свій вибір і прагненням подолати обставини. Українському дозвіллю притаманні і свобода, і дух вольності, і прагнення вийти за межі неволі, і яскраво виражена залежність від заборони. Тобто провідною ідеєю поняття «дозвілля» є визволення від тиску, вихід за межі регламентованих дій, який відбувається відповідно до потреб особистості.

Відповідно до означених наукових позицій, ми погоджуємося з Н. Максимовською [8, с. 269], яка трактує дозвілля як історичне та соціально-культурне явище, яке ґрунтується на задоволенні дозвіллевих потреб у відповідній діяльності соціальних суб'єктів у вільний час у спеціально створеному просторово-інституціональному середовищі.

Для дозвілля характерні наступні специфічні ознаки: свобода вибору дозвіллевої діяльності, добровільна участь в дозвіллевій діяльності; бажання отримати радість та задоволення; самодостатність та саморозвиток; компенсійність дозвілля.

Отже, дозвілля може стати простором для реалізації того, що є незвичним у регламентованому житті, тобто може відбутися щось нове, творче, нестандартне.

Досліджуючи особливості дозвілля, науковці виділяють такі головні соціальні функції:

Рекреаційна функція має на меті зняття виробничої перевтоми, психологічної перенапруги, відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил людини, зміцнення здоров'я шляхом об'єднання ігрових, оздоровчих, розважальних, спортивних, туристично-екскурсійних програм тощо. Ця функція є однією з провідних для сучасних дозвіллевих закладів. Вона передбачає нестандартну, творчу атмосферу, яка сприяє неформальному спілкуванню та появі нових оригінальних ідей. На нашу думку, ці якості повинен мати майбутній волонтер, щоб бути всебічно розвиненою особистістю.

Комунікативна функція дозвілля проявляється у спілкуванні, подоланні самотності, знаходженні нових друзів. Вона здійснюється у таких формах, як диспути, дискусії вечори відпочинку, конференції, конкурси та розважальні програми, просвітницькі акції тощо.

Соціальна функція дозвілля сприяє тому, щоб кожна особистість мала власну гідність, могла знайти зміст свого існування, сприяє інтеграції людини в суспільство. Ця функція набуває особливого значення на сучасному етапі, коли людина соціально розчарована, емоційно загублена, духовно принижена, не вірить у майбутнє, цинічна по відношенню до минулого, втрачає повагу до великих моральних цінностей та норм.

Творча функція спрямована на створення умов для вияву й розвитку творчого потенціалу особистості за межами професійної трудової та сімейно-

побутової діяльності шляхом участі особистості у виставках, творчих вечорах, в різноманітних гуртках, хобі-групах, у роботі майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів. Творча функція дозвілля забезпечує не просто відпочинок та розваги людини, а й самовдосконалення у вільний час.

У своїй пізнавальній функції дозвілля постає складовим компонентом неперервної освіти, підкреслюючи важливість самовдосконалення й самоосвіти, духовного збагачення особистості. Ця функція дозволяє задовольнити потреби в додатковій інформації, в поширенні та набутті нових знань.

Ціннісно-орієнтаційна функція дозвілля полягає у формуванні системи: ціннісних уявлень та орієнтацій особистості, мотивів, ідеалів, переконань, життєвої позиції і виявляється у ставленні індивіда до навколишнього середовища, до інших людей, до самого себе. Сприймаючи певні події, факти, предмети, наукові концепції, поведінку інших людей, навколишній світ, людина завжди оцінює та формує певне ставлення до них. Оцінювання, сприйняття та розуміння людиною будь-чого відбиває її ставлення до певного явища і впливає на активність особистості. Ціннісно-орієнтаційна функція дозвілля передбачає використання досвіду народного, сімейного, релігійного та шкільного виховання.

Виховна функція дозвілля має специфічні особливості, які полягають у добровільному включенні людини в дозвілєву діяльність і виявляється в цілеспрямованому розвитку особистісного потенціалу. Дозвілєвий заклад часто постає в ролі додаткової школи як паралельне з навчальною установою джерело знань, набуття певних навичок і розширення культурно-дозвілєвих інтересів [10].

Визначення основних функцій дозвілля дозволяє правильно окреслити головні напрями дозвілєвої діяльності, конкретизувати його завдання, піднести його соціальну значимість. Сукупність функцій відбиває основний зміст дозвілля, сутність видів дозвілєвої діяльності.

Поряд з дозвіллям вчені педагогічної галузі розглядають поняття «вільний час» як частину соціального часу, вивільнену працею від неодмінних справ, яка є сферою вільної діяльності людей, зумовленою всією сукупністю соціальних відносин певного суспільства і рівнем духовного розвитку кожної особи. Тобто вільний час залежить від окремої людини та соціальних умов життя. У вільний час особистість займається різними справами. Дозвілля ж виступає певним змістовим виміром вільного часу. Засадами, на яких відбувається практична реалізація дозвілля, виступає дозвіллева діяльність.

У дозвіллевій діяльності реалізуються різні прояви особистості, здійснюється непримусовий вибір відповідно до ціннісних орієнтацій, мотивів, уподобань людини.

О. Бойко розглядає дозвіллеву діяльність як спосіб існування і розвитку соціальної дійсності, прояв соціальної активності, цілеспрямоване віддзеркалення і перетворення навколишнього світу. Виходячи з цього визначення, можемо зауважити, що потреби особистості повинні відповідати можливостям середовища та навпаки [3, с. 40].

І. Ісаєва вважає, що дозвіллева діяльність – це свідомо активна діяльність людини, спрямована на задоволення потреб у пізнанні власної особистості й навколишнього світу, що здійснюється в умовах безпосередньо й опосередковано вільного від праці часу [5].

І. Сидор розкриває дозвіллеву діяльність волонтерів як сукупність творчих занять, що здійснюються разом із здійсненням волонтерської діяльності, а також є особливою ланкою процесу всебічного розвитку особистості, який здійснюються волонтерами відповідно до їх власних інтересів з метою соціалізації [10, с. 5].

На думку Б. Трегубова, дозвілля виявляється через сукупність видів діяльності, що пов'язані із задоволенням відновлювальних культурних потреб (відпочинок та розваги) і більш підвищена діяльність – це сукупність

занять, котрі найінтенсивніше впливають на процес усестороннього розвитку особистості волонтера [11, с. 7].

Н. Яременко вказує на особливу цінність дозвілля волонтерів, яке проявляється у допомозі людині реалізувати все найкраще, що в них потенційно закладене. Саме волонтери особливо потребують культурного розвитку під час дозвілля, тому що дозвілля волонтерів – це час, призначений для самопізнання та самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості [13, с. 413]. Отже, особистість, яка обрала свободу для творчої самореалізації, зокрема волонтерську діяльність, повинна засвоїти цінності культури на достатньо високому рівні та стати суб'єктом дозвіллевої діяльності.

Дозвіллева життєдіяльність є найкращим засобом для формування у волонтерів правильного світосприймання і світовідчуття, глибокого розуміння моральних і духовних цінностей. Дозвіллева діяльність волонтерів може реалізовуватись у двох головних видах:

- активний відпочинок – це спосіб задоволення дозвіллевих потреб, в процесі якого відпочивальник займається активними видами відпочинку, що потребують активної фізичної роботи організму, роботи м'язів, всього тіла. Під активною дозвіллевою діяльністю волонтерів найчастіше розуміють участь у волонтерських програмах і проектах, які потребують фізичного навантаження;
- пасивний відпочинок, який простежується у підвищенні інтересу волонтерів до отримання корисної інформації за допомогою телебачення, електронних видань, інтернету, що свідчить не лише про розважальний напрям дозвіллевої діяльності, а й пізнавальний. Позитивним у віртуальних формах дозвіллевої діяльності є те, що вони створюють додаткові можливості для самоосвіти, самовдосконалення, отримання додаткових знань, умінь, навичок, сприяють підготовці до майбутньої професійної діяльності.

Отже, дозвіллева діяльність волонтерів у вільний час регламентується, з одного боку, потребами, цінностями і мотивацією самого волонтера, які формуються в процесі його соціального розвитку, з іншого – можливостями середовища, яке забезпечує задоволення цих потреб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, формуванню всебічно і гармонійно розвиненої особистості майбутнього волонтера, який зможе пристосуватися до нових соціально-економічних умов розвитку суспільства, сприятиме активна дозвіллева діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Г.А. Культурно-досуговая деятельность. Теория и практика организации: учебное пособие для студентов вузов / Г. А. Аванесов. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 236 с.
2. Азарова Р. Н. Социально-педагогическая организация досуга учащейся молодежи. Теория, методика и организация социально-культурной деятельности / Р. Н. Азарова. – М.: МГУ, 2005. – 373с.
3. Бойко О. П. Дозвілля в суспільстві ризику / О. П. Бойко // Філософський альманах. Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. – 2011. – Вип. 1 (99). – С. 31–44.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Исаева И.Ю. Досуговая педагогика: учебное пособие / И. Ю. Исаева. – М.: Флинта: НОУ ВПО «МПСи», 2010. – 200 с.
6. Кірсанов В. В. До визначення предмета рекреації в контексті педагогічних проблем дозвілля / В. В. Кірсанов // Вісник книжкової палати. – 2004. – № 9. – С. 33–39.
7. Ковальчук Т. І. Організаторська робота у сфері дозвілля: тлумачний словник-довідник соціального педагога / Т. І. Ковальчук. – К.: НАКККіМ, 2012. – 360 с.
8. Максимовська Н. О. Соціально-педагогічна експлікація поняття «сфера дозвілля» / Н. О. Максимовська // Вісник Харківської державної академії культури. – 2012. – № 38. – С. 268–276.
9. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах: навчальний посібник / І. В. Петрова. – К.: Кондор, 2005. – 408 с.
10. Сидор І. П. Організаційно-педагогічні умови дозвіллевої діяльності студентів у педагогічних коледжах Великої Британії / І. П. Сидор: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – 313 с.
11. Трегубов Б. А. Свободное время молодежи: сущность, типология, управление / Б. А. Трегубов. – Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского университета. – 1991. – 152 с.
12. Цимбалюк Н. М. Соціологія дозвілля: навчальний посібник / Н. М. Цимбалюк. – К.: ДАКККіМ, 2002. – 214 с.
13. Яременко Н. В. Дозвіллезнавство: навчальний посібник / Н. Яременко. – Фастів: Поліфаст, 2007. – 458 с.